

ZAKŁAD SŁUŻBY PREWENCYJNEJ

121

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Sławomir Klimaszewski

WYBRANE ELEMENTY POSTĘPOWANIA
W SPRAWACH NIELETNICH
CZEŚĆ I

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2014

Korekta, skład i druk:
Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 50 egz.

Spis treści

Wstęp	5
1. Pojęcia ustawowe właściwe dla postępowania w sprawach nieletnich	7
2. Zachowania świadczące o demoralizacji nieletniego	11
2.1. Zadania Policji w zakresie ujawniania nieletnich zagrożonych demoralizacją i przestępczością	13
3. Zakres przepisów stosowanych przez Policję	14
4. Zatrzymanie nieletniego	15
4.1. Podstawy prawne i przesłanki zatrzymania nieletniego	15
4.2. Obowiązki policjanta w związku z zatrzymaniem nieletniego	15
4.3. Prawa nieletniego	16
4.4. Czas pobytu zatrzymanego nieletniego w policyjnej izbie dziecka	16
4.5. Dokumentowanie zatrzymania nieletniego	17
5. Postępowanie mediacyjne	20
5.1. Korzyści mediacji	21
5.2. Warunki kierowania spraw do mediacji	21
5.3. Dokumentowanie i czas trwania mediacji	23
Bibliografia	25

Zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich dla służb i instytucji, które w różnych aspektach zajmują się tą problematyką, to działania wymagające znajomości obowiązujących w tym względzie przepisów i możliwych do stosowania rozwiązań prawnych. Gwarantuje to sprawność działań, co w dużej mierze przyczynia się do ich skuteczności, w odniesieniu do zakładanych celów postępowania.

Podczas codziennej służby każdemu policjantowi może się zdarzyć, że będzie musiał podjąć działania w stosunku do nieletniego. Postępowanie wobec nieletniego różni się od stosowanego wobec osoby dorosłej. Pomimo nierepresyjnego charakteru ustawy często panuje społeczne przekonanie o ostrożnym korzystaniu z możliwości przewidzianych przez ustawę i unikania prowadzenia postępowania w sprawach nieletnich, jeśli cele wychowawcze można osiągnąć w inny sposób. Znajomość pojęć zawartych w przepisach dotyczących postępowania w sprawach nieletnich jest niezbędna do właściwego podejmowania czynności służbowych wobec tej grupy osób. Dlatego bardzo ważne jest, aby wiedzieć, kto to jest nieletni, jak zakwalifikować jego postępowanie, aby nie popełnić błędu. W celu przybliżenia policjantom, szczególnie tym młodym rozpoczynającym pełnienie służby w terenie, opisuję w tej części publikacji podstawowe zagadnienia oraz wybrane elementy postępowania w sprawach nieletnich. W kolejnej części postaram się przybliżyć wybrane elementy postępowania sądowego oraz środki zapobiegawcze stosowane wobec nieletnich, jak również wskazać sposób postępowania w sprawach nieletnich w innych państwach. Żywię nadzieję, iż publikacja ta w dużej mierze przyczyni się do zrozumienia podstawowych elementów postępowania wobec nieletnich.

1. Pojęcia ustawowe właściwe dla postępowania w sprawach nieletnich

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹ jest podstawowym aktem prawnym regulującym postępowanie w sprawach nieletnich. Oparta jest ona na elementach wychowawczych, których podstawową zasadą postępowania jest dobro dziecka (art. 3 u.p.n.). Państwo polskie w dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich stworzyło regulacje prawne mające na celu ułatwienie nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem, powrót do normalnego życia. Już sama preambuła do ustawy w swojej treści:

„W dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego, oraz w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązkach członków społeczeństwa stanowi...”

określa przede wszystkim dwa podstawowe cele do osiągnięcia, a mianowicie:

- **cel nadrzędny**, czyli profilaktyka rozumiana jako dążenie do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich,
- **cele podrzędne**, jako:
 - resocjalizacja – polegająca na dążeniu do stworzenia warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia społecznego,
 - optymalizacja – umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązkach członków społeczeństwa.

Artykuł 3 § 1 u.p.n. formułuje wprost jedną z podstawowych zasad postępowania w sprawach nieletnich, a mianowicie zasadę kierowania się dobrem dziecka. Dobro nieletniego, o którym jest mowa w tym przepisie, rozumiane jest jako dążenie do osiągnięcia korzystnych zmian w jego osobowości i zachowaniu, które umożliwiłoby rozwój i funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym, zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami wobec tej kategorii wiekowej i w okresie dojrzałości.

Artykuł 3 § 2 u.p.n. formułuje z kolei tzw. zasadę indywidualizacji. Przepis ten nakazuje w postępowaniu brać pod uwagę w szczególności wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie się oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania nieletniego. Ustalenie tych okoliczności pozwala na dobranie odpowiedniego środka oddziaływania. Ze sformułowania „w szczególności” wynika, że nie są to jedyne okoliczności, które należy brać pod uwagę. Pełniejsza ocena osobowości nieletniego winna uwzględniać ponadto takie jego składniki, jak np.: płeć, potrzeby, dążenia, postawy, temperament.

Dobro nieletniego – jest naczelną zasadą postępowania w sprawach nieletnich, to dążenie do osiągnięcia korzystnych zmian w jego osobowości i zachowaniu, które umożliwiają

¹ Dz. U. z 2014 r. poz. 382.

rozwój i funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym. Dotyczy to również wyboru przez sąd rodzinny formy rozpatrywania czynu nieletniego i rodzaju środka lub środków, jakie można wobec niego zastosować.

Demoralizacja

Definicji demoralizacji jest wiele. Według słownika języka polskiego² demoralizacja to: „proces odchodzenia od obowiązujących wartości moralnych przejawiający się wzrostem przestępczości, korupcją i rozluźnieniem dyscypliny, ale też: jako działania powodujące u innych odchodzenie od takich wartości”.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich wprost nie definiuje demoralizacji, lecz wymienia pewne zachowania nieletniego mające wpływ na ten proces. Ustawodawca w art. 4 § 1 ustawy używa sformułowania „w szczególności” co znaczy, że nie jest to katalog zamknięty i nie tylko zachowania wymienione w tym artykule świadczą o demoralizacji.

„Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych...” – art. 4 § 1 u.p.n.

Nieletni

Pojęcie nieletni w u.p.n. zostało zróżnicowane do trzech kategorii, w zależności od rodzaju prowadzonego postępowania i wieku osób, wobec których stosowane mogą być poszczególne postępowania:

- 1) w zakresie postępowania dotyczącego zapobiegania i zwalczania demoralizacji nieletnim jest osoba, która nie ukończyła 18 roku życia (art. 1 § 1 pkt 1 u.p.n.);
- 2) w zakresie postępowania w sprawach o czyny karalne nieletnim jest osoba, która dopuściła się czynu karnego po ukończeniu 13 roku życia, a przed ukończeniem lat 17 (art. 1 § 1 pkt 2 u.p.n.);
- 3) trzecie znaczenie nieletniości przewidziane w u.p.n. jest związane wyłącznie z postępowaniem wykonawczym, w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych za nieletniego uważana jest osoba, względem której zostały orzeczone takie środki, nie dłużej jednak niż do ukończenia lat 21 (art. 1 § 1 pkt 3 u.p.n.).

Czyn karalny

Czyn karalny w myśl przepisów (art. 1 § 2 pkt 2 u.p.n.) jest to czyn zabroniony przez ustawę, jako przestępstwo, przestępstwo skarbowe oraz wykroczenie określone w następujących przepisach Kodeksu wykroczeń³:

- art. 51 k.w. (zakłócanie porządku publicznego),
- art. 69 k.w. (niszczenie i uszkodzanie znaków umieszczonych przez organ państwowy),
- art. 74 k.w. (uszkodzanie znaków lub urządzeń zapobiegających niebezpieczeństwu),
- art. 76 k.w. (rzucanie kamieniami w pojazd będący w ruchu),
- art. 85 k.w. (samowolna zmiana znaków lub sygnałów drogowych),
- art. 87 k.w. (prowadzenie pojazdów przez osobę będącą po użyciu alkoholu),
- art. 119 k.w. (kradzież lub przywłaszczenie mienia o wartości – obecnie poniżej 420 zł),
- art. 122 k.w. (paserstwo mienia o wartości – obecnie poniżej 420 zł),
- art. 124 k.w. (niszczenie lub uszkodzanie mienia, jeśli szkoda nie przekracza 420 zł),

² S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003.

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2013 r. poz. 482, z późn. zm.).

- art. 133 k.w. (spekulacja biletami wstępu),
- art. 143 k.w. (utrudnianie korzystania z urządzeń przeznaczonych do użytku publicznego).

Małoletni

Pojęcie to zostało wyjaśnione w art. 10 Kodeksu cywilnego⁴. Przepis ten określa, iż pełnoletnim jest osoba, która ukończyła lat 18. Osoba przed ukończeniem tego wieku nie posiada zdolności do czynności prawnych lub posiada je w stopniu ograniczonym. Małoletni uzyskuje pełnoletniość, a tym samym pełną zdolność do czynności prawnych, poprzez zawarcie małżeństwa i nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa, ani w razie rozwodu. Taka sytuacja dotyczy tylko kobiet, ale nie wcześniej niż po ukończeniu przez nie 16 lat. Zgodę na zawarcie małżeństwa może udzielić z wyjątkowych powodów tylko sąd opiekuńczy.

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych posiada osoba w wieku od 13 lat do 18 lat oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo (art. 15 k.c.). Natomiast nie posiada zdolności do czynności prawnych osoba, która nie ukończyła 13 lat oraz osoba ubezwłasnowolniona całkowicie (art. 12 k.c.).

Zdolność do czynności prawnych to prawo zaciągania zobowiązań lub rozporządzania swoim prawem lub inaczej jest to zdolność do czynności zmierzających świadomie do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego (np. zawarcie umowy, spłata długu).

Młodociany

Zgodnie z treścią art. 115 § 10 k.k.⁵ jest to osoba, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji 24 lat.

Natomiast w prawie karnym wykonawczym⁶ młodociany to odbywający karę pozbawienia wolności skazany, który nie ukończył 21 roku życia (art. 84 k.k.w.).

Z powodu niepełnego jeszcze ukształtowania psychiki młodocianych sprawców przestępstw oraz dużej podatności na wpływy otoczenia uwarunkowanych ich młodym wiekiem, przepis art. 54 § 1 k.k. wprowadza dyrektywę ogólną, że wymierzając karę młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować. Z tych samych powodów, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze, sąd może zastosować w stosunku do młodocianego nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 60 § 1 k.k.).

Powyższe względy stoją również u podstaw szerszego stosowania wobec młodocianych środków probacyjnych, poprzez ustalenie dłuższego okresu próby przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata (wobec pozostałych sprawców – nie krótszy niż 2 lata, w obu przypadkach maksymalny okres to 5 lat – art. 70 k.k.). Ponadto w przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności wobec młodocianego sprawcy przestępstwa umyślnego obowiązkowy jest dozór kuratora (art. 73 § 2 k.k.).

Mediacja

Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego w drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga, nie narzucając stronom jednakże żadnego rozstrzygnięcia w wypracowaniu kompromisu.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2014 r. poz. 121).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.).

Pokrzywdzony

Zgodnie z art. 49 Kodeksu postępowania karnego⁷ jest nim osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Pokrzywdzonym może być także instytucja państwowa, samorządowa lub społeczna, choćby nie miała osobowości prawnej. Za pokrzywdzonego uważa się zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia.

Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni lub ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje.

Według ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich pokrzywdzony nie jest stroną w prowadzonym postępowaniu, a jedynie przysługuje mu prawo do wnoszenia zażalenia na niektóre postanowienia sądu rodzinnego. Interesy pokrzywdzonego w postępowaniu w sprawach nieletnich reprezentuje pośrednio prokurator jako rzecznik interesu społecznego.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

2. Zachowania świadczące o demoralizacji nieletnich

Ustawodawca w wielu przepisach posługuje się pojęciem demoralizacji, np. w: art. 1 § 1 pkt 1, art. 2, art. 10, art. 11 u.p.n.

W art. 4 § 1 u.p.n. stara się przykładowo (o czym świadczy sformułowanie „w szczególności”) wyliczyć okoliczności świadczące o demoralizacji.

„Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu”.

Konsekwencje zawiadomienia o zaistnieniu okoliczności świadczących o demoralizacji będą zależne od adresata zawiadomienia. I tak np. zawiadomienie rodziców zakłada, że podejmą oni właściwe działania wychowawcze, zawiadomienie sądu rodzinnego zakłada podjęcie działań określonych w u.p.n., natomiast zawiadomienie Policji zakłada podjęcie czynności przewidzianych w art. 32e u.p.n.

Zgodnie z treścią art. 4 § 2 u.p.n. „Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję”. Należy zwrócić tutaj uwagę na to, że § 2 artykułu 4 zawęża zakres obowiązku społecznego do sytuacji, w której zawiadamiający dowiedział się o czynie karnym, ponadto zawęża podmiotowo, stanowiąc, że organami, które powinny być zawiadomione, są jedynie sąd rodzinny i Policja.

Zgodnie z treścią art. 4 § 3 u.p.n. „Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu”.

Czynnościami tymi będzie więc zabezpieczenie miejsca popełnienia czynu, niedopuszczenie w to miejsce osób postronnych i ewentualnie ustalenie świadków zdarzenia. Obowiązek niezwłocznego zawiadomienia sądu rodzinnego lub Policji spoczywa na kierownictwie danej instytucji państwowej czy organizacji. Obowiązku tego nie ma osoba prywatna. Różnica między charakterem i zakresem obowiązków w sferze reagowania na czyn karny wynika ze szczególnej sytuacji i roli instytucji państwowych i społecznych, które zawsze powinny reprezentować interes publiczny i o ten interes dbać.

Obowiązek społecznego i prawnego przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz powiadamiania o tym fakcie wskazanych w ustawie instytucji wynika również z art. 304 k.p.k. oraz z art. 572 k.p.c.

Art. 304 k.p.k.

§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepis art. 191 § 3 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

§ 3. Zawiadomienie o przestępstwie, co do którego prowadzenie śledztwa przez prokuratora jest obowiązkowe, lub własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa Policja przekazuje wraz z zebranymi materiałami niezwłocznie prokuratorowi.

Art. 572 k.p.c.

§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

Policja, obok sądu rodzinnego, jest organem uprawnionym do przyjęcia zawiadomienia o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego (o czym stanowi art. 4 § 2 i 3 u.p.n.). Jednak gdy Policja zostanie powiadomiona przez osobę lub inny podmiot realizujący społeczny obowiązek o przejawach demoralizacji nieletniego, to ma prawny obowiązek właściwego udokumentowania tej informacji i przekazania jej sądowi rodzinnemu. Jeżeli przytoczone w zawiadomieniu okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego (czy też czynie karalnym) nasuwają znaczne wątpliwości, można je sprawdzić w drodze czynności operacyjnych, (art. 14 ust. 1 ustawy o Policji), a materiały przekazać sądowi rodzinnemu.

Jeśli zaś Policja ma wiadomość o takim czynie z własnych spostrzeżeń, to sporządza wyczerpującą notatkę urzędową i również przekazuje ją wraz z odpowiednim wnioskiem sądowi rodzinnemu. Tak więc zgodnie z § 5 zarządzenia nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich⁸ policjant, który wykonując czynności służbowe, uzyskał informację o okolicznościach świadczących o demoralizacji nieletniego lub popełnionym przez niego czynie karalnym, ma obowiązek udokumentowania tej informacji w formie notatki urzędowej oraz meldunku informacyjnego, jeżeli obowiązek jego sporządzenia wynika z przepisów w sprawie prowadzenia w Policji zestawu zbiorów informacji „System Informacji Operacyjnych”. W zakresie zbierania i utrwalania dowodów przejawów demoralizacji oraz czynów karalnych, o których mowa w art. 32e u.p.n, zastosowanie mają przepisy art. 308 k.p.k. Zadania w przedmiocie przeciwdziałania przejawom demoralizacji nieletnich i popełnienia przez nich czynów karalnych realizują policjanci wszystkich komórek. W wymienionych wypadkach przejawów demoralizacji nieletniego (także popełnienia czynu zabronionego) Policja, podejmując wszelkie czynności, ma obowiązek kierowania się przede wszystkim dobrem nieletniego, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego (art. 3 § 1 u.p.n.).

Jeżeli uzyskana informacja dotycząca patologii społecznych ma związek z popełnieniem przestępstwa, np. handel narkotykami, wówczas sporządzamy meldunek informacyjny. Jeżeli z uzyskanych informacji wynika, że zagrożone jest dobro dziecka, wówczas informację tę

⁸ Dz. Urz. KGP Nr 11, poz. 64, z późn. zm.

dokumentujemy w formie notatki urzędowej. W przypadku uzyskanej informacji w zakresie patologii społecznej dotyczącej np. osoby dorosłej mieszkającej samotnie, będącej alkoholiczkiem, właściwe będzie sporządzenie notatki służbowej skierowanej do dzielnicowego celem zainteresowania się tą osobą.

2.1. Zadania Policji w zakresie ujawniania nieletnich zagrożonych demoralizacją i przestępczością

Komórki do spraw nieletnich i patologii wykonują zadania w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich, a także nadzorują pracę komórek do spraw nieletnich i patologii w jednostkach Policji niższego szczebla. Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji w § 16 określa zadania komórek do spraw nieletnich i patologii. Należą do nich w szczególności:

- 1) ujawnianie nieletnich sprawców czynów karalnych oraz wykazujących przejawy demoralizacji, a w przypadku braku w strukturach służby kryminalnej komórki do spraw przestępczości nieletnich, także wykonywanie czynności wynikających z art. 32e u.p.n. i art. 308 k.p.k.;
- 2) realizacja przedsięwzięć w zakresie zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- 3) inicjowanie i udział w budowaniu lokalnych systemów przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa środowisk lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości i demoralizacji nieletnich oraz patologii społecznej;
- 4) współpraca z sądami rodzinnymi, placówkami i instytucjami ustawowo lub statutowo powołanymi do zajmowania się problematyką małoletnich i nieletnich oraz samorządami lokalnymi;
- 5) przekazywanie informacji o nieletnich sprawcach czynów karalnych oraz zagrożonych demoralizacją dzielnicowemu odpowiedzialnemu za rejon, w którym nieletni zamieszkuje;
- 6) współdziałanie ze służbą kryminalną w celu rozpoznania osób, środowisk i zdarzeń wpływających demoralizująco na małoletnich i nieletnich;
- 7) zapewnienie przepływu informacji o nieletnich zagrożonych demoralizacją między poszczególnymi komórkami i jednostkami organizacyjnymi Policji;
- 8) prowadzenie wykazu czynności profilaktycznych podjętych w sprawach małoletnich i nieletnich;
- 9) pisemne zawiadamianie rodziców lub opiekunów prawnych małoletniego o fakcie legitymowania go przez Policję, ponieważ pozostawał w porze nocnej bez opieki rodziców lub opiekunów w miejscu i okolicznościach, w których mógł stać się ofiarą, bądź sprawcą przestępstwa lub wykroczenia, gdy nie został przekazany rodzicom lub opiekunom prawnym;
- 10) koordynowanie inicjatyw i przedsięwzięć podejmowanych w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich w jednostkach organizacyjnych Policji funkcjonujących na obszarze działania komendy powiatowej Policji;
- 11) dokonywanie, nie rzadziej niż raz w roku, sprawdzenia realizacji zadań komórek do spraw nieletnich i patologii oraz osób wykonujących zadania na samodzielnym stanowisku do spraw nieletnich i patologii w jednostkach organizacyjnych Policji funkcjonujących na obszarze działania komendy powiatowej Policji oraz sporządzanie z tych czynności informacji, którą przekazuje się właściwemu przełożonemu.

3. Zakres przepisów stosowanych przez Policję

Zakres przepisów stosowanych przez Policję wobec nieletnich można podzielić na te wynikające z Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania karnego oraz na wykonywane z własnej inicjatywy przez Policję i zlecone przez sąd rodzinny.

Zgodnie z art. 20 u.p.n. w sprawach nieletnich stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego właściwe dla spraw opiekuńczych, a w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez Policję oraz powoływania i działania obrońcy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego, ze zmianami przewidzianymi w ustawie (art. 20 § 1 u.p.n.).

Czynności dowodowe z udziałem osób małoletnich innych niż nieletni przeprowadza się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Kodeksu postępowania karnego (art. 20 § 2 u.p.n.).

Przepisy Kodeksu postępowania karnego stosuje się również do rzeczy zatrzymanych w toku postępowania (art. 20 § 3 u.p.n.).

Czynności Policji w postępowaniu wyjaśniającym podzielić można na czynności podejmowane z własnej inicjatywy (art. 32e § 1 u.p.n.) oraz zlecone przez sąd rodzinny (art. 32e § 2 u.p.n.).

Art. 32e u.p.n.

§ 1. Policja zbiera i utrwała dowody przejawów demoralizacji oraz czynów karalnych w wypadkach niecierpiących zwłoki, a w razie potrzeby dokonuje zatrzymania nieletniego.

§ 2. Sąd rodzinny może zlecić Policji dokonanie określonych czynności, a w wyjątkowych wypadkach może zlecić dokonanie czynności w określonym zakresie.

§ 3. Po dokonaniu czynności określonych w § 1 lub 2 sprawę przekazuje się niezwłocznie sądowi rodzinnemu.

§ 4. Jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że sprawcą czynu karalnego jest nieletni, lecz czynności, o których mowa w § 1, nie doprowadziły do ustalenia jego tożsamości, Policja niezwłocznie przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu, który odmawia wszczęcia postępowania i może zlecić Policji dokonanie określonych czynności lub dokonanie czynności w określonym zakresie w wyznaczonym terminie, nie dłuższym niż 2 miesiące.

Pod pojęciem „określone czynności zlecone przez sąd rodzinny” należy rozumieć konkretne, szczegółowe zlecenia np. przesłuchanie świadka na określoną okoliczność, odebranie przedmiotów w związku z dokonaniem czynem.

Powierzając czynności w określonym zakresie, sąd rodzinny zleca przeprowadzenie czynności postępowania wyjaśniającego, np. czynności dotyczących jeszcze jednego czynu dokonanego przez nieletniego lub czynności związanych z zebraniem i utrwaleniem dowodów albo ujęcia współdziałającego z nieletnim, ustalenie wysokości szkody itp., a więc z pewnym fragmentem postępowania wyjaśniającego.

Zlecenie Policji części postępowania wyjaśniającego jest wyjątkiem od ogólnej zasady prowadzenia postępowania wyjaśniającego przez sąd rodzinny. Możliwość taką ogranicza ustawodawca do „wyjątkowych wypadków”.

Niedopuszczalne jest zlecenie Policji przeprowadzenia całego postępowania wyjaśniającego.

Przebieg postępowań przygotowawczych prowadzonych w Policji podlega nadzorowi zewnętrznemu – sprawowanemu przez prokuratora, a w sprawach nieletnich przez sąd rodzinny.

4. Zatrzymanie nieletniego

Zatrzymanie nieletniego zgodnie z u.p.n. może dokonać Policja oraz Straż Graniczna w zakresie swoich właściwości. Zatrzymanego nieletniego należy umieścić w policyjnej izbie dziecka.

4.1. Podstawy prawne i przesłanki zatrzymania nieletniego

Policja, wykonując czynności związane ze zbieraniem i utrwalaniem dowodów przejawów demoralizacji lub czynów karalnych popełnionych przez nieletniego w wypadkach niecierpiących zwłoki, może w razie potrzeby dokonać zatrzymania tego nieletniego (art. 32e § 1 u.p.n.).

Art. 32g u.p.n.

§ 1. Jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, Policja może ZATRZYMAĆ, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego.

§ 2. Uprawnienia Policji do zatrzymania nieletniego przysługują także Straży Granicznej, w zakresie jej właściwości.

Uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu karalnego zachodzi wtedy, gdy podejrzenie popełnienia czynu zabronionego przez nieletniego opiera się na faktach, dowodach, a co najmniej poszlakach.

Uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego zachodzi wtedy, gdy w związku z dotychczasowym zachowaniem się nieletniego, jego stylem i trybem życia, nawykami charakteryzującymi się ucieczkami z domu, szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawczej, nasuwa się przypuszczenie, że ukrycie się nieletniego jest wysoce prawdopodobne.

Obawa zatarcia śladów czynu powinna być uzasadniona przeszłością nieletniego, okolicznościami sprawy, a zwłaszcza charakterem i rodzajem tych poszlak i dowodów, które w sprawie zostały zebrane oraz tych, które należy jeszcze zebrać.

4.2. Obowiązki policjanta w związku z zatrzymaniem nieletniego

Niezwłocznie po zatrzymaniu nieletniego policjant na podstawie przepisów u.p.n. jest zobowiązany do:

- 1) natychmiastowego poinformowania nieletniego o przyczynach zatrzymania (art. 32g § 3);
- 2) poinformowania o przysługujących nieletniemu prawach (art. 32g § 3);

- 3) niezwłocznego przesłuchania nieletniego (art. 32g § 3);
- 4) sporządzenia protokołu (zawierającego w szczególności określenie miejsca, daty, godziny i przyczyny zatrzymania, art. 32g § 4);
- 5) niezwłocznego zawiadomienia rodziców albo opiekuna nieletniego o zatrzymaniu (zawiadomienie przekazywane rodzicom albo opiekunowi nieletniego powinno zawierać informacje, o których mowa w § 3 (art. 32g § 5); forma takiego zawiadomienia nie jest przez ustawodawcę określona; fakt zawiadomienia rodziców lub opiekunów powinien być odnotowany w protokole zatrzymania; przez niezwłoczne powiadomienie należy rozumieć dopełnienie obowiązku powiadomienia tych osób, gdy tylko zostanie ustalony ich adres, nr telefonu itp.);
- 6) niezwłocznego, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania, zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu (art. 32g § 6).

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie określa sposobu zawiadomienia sądu rodzinnego, jak również zakresu informacji obejmującej zawiadomienie. Należy przyjąć, że powyższy obowiązek zostanie spełniony, jeżeli Policja do sądu rodzinnego przekaże faxem lub poprzez doręczenie protokołu zatrzymania nieletniego.

4.3. Prawa nieletniego związane z jego zatrzymaniem

W związku z zatrzymaniem nieletniemu zgodnie z u.p.n. przysługują uprawnienia (art. 32g § 3 u.p.n.):

- 1) uzyskania informacji o przyczynie zatrzymania;
- 2) prawo do skorzystania z pomocy adwokata, na żądanie nieletniego umożliwia się mu nawiązanie kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem;
- 3) prawo do odmowy składania wyjaśnień albo odpowiedzi na poszczególne pytania;
- 4) złożenia zażalenia na czynności naruszające jego prawa.

Ponadto zgodnie z przepisami k.p.k. zatrzymany nieletni powinien być pouczony o możliwości zawiadomienia o jego zatrzymaniu, na jego wniosek, pracodawcy lub szkoły (art. 261 § 3 k.p.k. w zw. z art. 245 § 2 k.p.k.) oraz o możliwości nawiązania kontaktu z właściwym urzędem konsularnym, przedstawicielstwem dyplomatycznym lub przedstawicielstwem państwa w sytuacji regulowanej w art. 612 § 2 k.p.k.

4.4. Czas pobytu zatrzymanego nieletniego w policyjnej izbie dziecka

W przypadku kiedy nieletniemu w związku z zatrzymaniem ogłoszono postanowienie sądu rodzinnego o umieszczeniu go w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, rodzinie zastępczej zawodowej albo w zakładzie leczniczym, to może on przebywać w policyjnej izbie dziecka przez czas niezbędny do przekazania go do właściwej rodziny zastępczej zawodowej lub do właściwego zakładu leczniczego, ośrodka lub schroniska, nie dłużej jednak niż przez dalszych 5 dni (art. 32g § 8 u.p.n.).

W policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego zatrzymanego w trakcie jego samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich albo poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego schroniska, ośrodka lub zakładu, nie dłużej jednak niż na 5 dni (art. 32g § 8 u.p.n.).

Na podstawie art. 32h u.p.n.

§ 1. Nietletniego można również umieścić w policyjnej izbie dziecka:

- 1) na czas uzasadnionej przerwy w konwoju albo w doprowadzeniu, lecz nie dłużej niż na 24 godziny;
- 2) na polecenie sądu rodzinnego, wydane w formie postanowienia, na czas niezbędny do wykonania określonych czynności procesowych, nieprzekraczający 48 godzin.

§ 2. W wypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1, Policja może umieścić nietletniego w policyjnej izbie dziecka bez zarządzenia sądu rodzinnego, zawiadamiając o tym sąd, na którego obszarze właściwości znajduje się policyjna izba dziecka. Na zarządzenie sądu kierownik policyjnej izby dziecka niezwłocznie zwalnia nietletniego.

§ 3. W wypadku, o którym mowa w § 1 pkt 2, Policja może nietletniego zatrzymać.

§ 4. Na postanowienie, o którym mowa w § 1 pkt 2, przysługuje zażalenie.

Zatrzymanego nietletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom albo opiekunowi, jeżeli:

- 1) ustanie przyczyna zatrzymania;
- 2) poleci to sąd rodzinny;
- 3) w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania nie zawiadomiono właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu;
- 4) w ciągu 48 godzin od chwili zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu nietletniego nie ogłoszono nietletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nietletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, rodzinie zastępczej zawodowej albo w zakładzie leczniczym, o którym mowa w art. 12.

4.5. Dokumentowanie zatrzymania nietletniego

Wszelkie czynności wykonane wobec nietletniego, w tym również jego zatrzymanie, policjant jest zobowiązany udokumentować w formie zapisu w notatniku służbowym oraz zgodnie z art. 32g § 4 u.p.n. sporządzić protokół zatrzymania nietletniego. Ponadto policjant jest zobowiązany również do sporządzenia notatki urzędowej, w której opisuje okoliczności zaistniałego zdarzenia oraz podjęte czynności.

Kopia protokołu zatrzymania nietletniego, obok nakazu przyjęcia, jest podstawowym dokumentem umożliwiającym umieszczenie zatrzymanego nietletniego w policyjnej izbie dziecka. W protokole zatrzymania w szczególności powinno znajdować się określenie miejsca zatrzymania, daty oraz godziny zatrzymania, jak również powinna być podana przyczyna zatrzymania nietletniego.

Jako przyczynę zatrzymania nietletniego oprócz stwierdzenia, iż istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny (opis czynu oraz jego kwalifikacja prawna), należy również wskazać przesłankę faktyczną zawartą w art. 32g § 1 u.p.n., tzn. uzasadnioną obawę ukrycia się nietletniego lub zatarcia śladów tego czynu albo gdy nie można ustalić tożsamości nietletniego.

Jeden egzemplarz protokołu zatrzymania należy przekazać nietletniemu za pokwitowaniem odnotowanym na oryginale protokołu.

W przypadku zatrzymania nietletniego na podstawie decyzji sądu rodzinnego lub prokuratora, jako przyczynę zatrzymania, do protokołu należy wpisać nazwę, sygnaturę i datę decyzji (polecenia) oraz nazwę organu, który ją wydał.

„Wzór”

Załącznik do zarządzenia nr 18
Komendanta Głównego Policji
z dnia 23 maja 2014 r.
(Dz. Urz. KGP poz. 41)

ZAPOZNAŁEM SIĘ

.....
(data, godzina, imienna pieczętka i podpis kierownika)
.....
jednostki organizacyjnej lub upoważnionego policjanta)

Znak sprawy
RSD/RSOW*
Nr OZO
DS

PROTOKÓŁ ZATRZYMANIA NIELETNIEGO

....., dnia godz.
(miejscowość) (dzień, miesiąc, rok) (godzina i minuta rozpoczęcia sporządzania protokołu)

..... Z
(stopień, imię i nazwisko policjanta) (nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

działając na podstawie: art. 32e § 1 upn, art. 32g § 1 upn, art. 32g § 9 upn, art. 32h § 3 upn, polecenia sądu rodzinnego, polecenia prokuratora*,

w dniu o godz. w
(dzień, miesiąc, rok) (godzina i minuta) (adres lub inne określenie miejsca zatrzymania)

zatrzymał syn/córka*
(imię i nazwisko) (imiona rodziców oraz nazwisko rodowe matki)

urodzonego W
(data urodzenia) (miejsce urodzenia)

zamieszkałego
(kod, miejscowość, ulica, nr domu, nr mieszkania miejsca zamieszkania lub pobytu)

którego tożsamość ustalił na podstawie:
(nazwa i numer dokumentu tożsamości oraz nazwa organu wydającego lub sposób ustalenia tożsamości)

Rysopis**

Oświadczenie zatrzymanego o stanie zdrowia

Zatrzymany był/nie był* badany przez lekarza

Zatrzymanie nastąpiło z następujących przyczyn:
(przesłanki uzasadniające zatrzymanie lub umieszczenie w policyjnej izbie dziecka)

Nieletni w dniu o godz. poinformowany o przyczynie zatrzymania oraz pouczony o przysługującym mu w związku z tym prawie do: złożenia zażalenia do sądu rodzinnego na czynności naruszające jego prawa (art. 31a upn), skorzystania z pomocy adwokata, odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania, umożliwienia kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem (art. 32g § 3 upn), zawiadomienia pracodawcy, szkoły (art. 261 § 3 kpk w zw. z art. 245 § 2 kpk) oraz nawiązania kontaktu z urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym (art. 612 § 2 kpk), oświadczył co następuje:

..... (podpis policjanta sporządzającego protokół) (czytelny podpis zatrzymanego nieletniego)

Kopię protokołu otrzymałem w dniu o godz.
(dzień, miesiąc, rok) (godzina i minuta)

.....
(czytelny podpis zatrzymanego nieletniego)

4. Zatrzymanie nieletniego

Zgodnie z art. 32g § 5 upn o zatrzymaniu nieletniego oraz o przyczynach jego zatrzymania, przysługującym mu prawie do: złożenia zażalenia do sądu na czynności naruszające jego prawa (art. 31a upn), skorzystania z pomocy adwokata, odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania, umożliwienia kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem (art. 32g § 3 upn), zawiadomienia o zatrzymaniu pracodawcy, szkoły (art. 261 § 3 kpk w zw. z art. 245 § 2 kpk) oraz nawiązania kontaktu z urzędem konsularnym lub przedstawicielstwem dyplomatycznym (art. 612 § 2 kpk), zawiadomiono:

ojca* dnia o godz.
(imię i nazwisko)

matkę* dnia o godz.
(imię i nazwisko)

opiekuna* dnia o godz.
(imię i nazwisko)

O zatrzymaniu nieletniego zawiadomiono telefonicznie/osobiście* rodziców/jedno z rodziców/opiekuna*

.....
(stopień, imię i nazwisko oraz podpis policjanta zawiadamiającego, a w przypadku kontaktu telefonicznego numer telefonu pod który zadzwoniono)

Zgodnie z art. 32g § 6 upn w dniu o godz. o zatrzymaniu nieletniego zawiadomiono Sąd Rodzinny w telefonicznie/osobiście* lub poprzez przesłanie protokołu zatrzymania nieletniego pocztą elektroniczną/faksem/doręczenie*

.....
(imię i nazwisko zawiadomionego sędziego rodzinnego lub innej osoby upoważnionej, stopień, imię i nazwisko oraz podpis policjanta zawiadamiającego, a w przypadku kontaktu telefonicznego numer telefonu, pod który dzwono)

Zgodnie z art. 244 § 4 kpk w dniu o godz. o zatrzymaniu nieletniego zawiadomiono prokuratora z Prokuratury w telefonicznie/osobiście* lub poprzez przesłanie protokołu zatrzymania nieletniego pocztą elektroniczną/faksem/doręczenie*

.....
(imię i nazwisko zawiadomionego prokuratora, stopień, imię i nazwisko oraz podpis policjanta zawiadamiającego, a w przypadku kontaktu telefonicznego numer telefonu, pod który dzwono)

Zatrzymany nieletni został umieszczony w
(nazwa i adres policyjnej izby dziecka, schroniska dla nieletnich,

zakładu poprawczego, młodzieżowego ośrodka wychowawczego lub innego miejsca, w którym umieszczono nieletniego)

dnia o godz. przez
(stopień, imię i nazwisko policjanta oraz nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

Nieletniemu należy **uniemożliwić** kontakt z:
(dane osób, z którymi należy uniemożliwić kontakt nieletniemu, w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania)

Nieletniego przekazano
(imię i nazwisko osoby, której przekazano nieletniego)

Zatrzymanego zwolniono dnia o godz.
(imię i nazwisko nieletniego) (dzień, miesiąc, rok) (godzina i minuta)

i przekazano rodzicom/jednemu z rodziców/opiekunowi*
(imię i nazwisko osoby, której przekazano nieletniego)

.....
(stopień, imię i nazwisko oraz podpis policjanta zwalniającego nieletniego)

.....
(czytelny podpis rodzica lub opiekuna)

Objaśnienia:

* niewłaściwe skreślić

** podać w razie niemożności ustalenia tożsamości nieletniego

5. Postępowanie mediacyjne

Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego w drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga, nie narzucając stronom jednakże żadnego rozstrzygnięcia w wypracowaniu kompromisu.

O mediacji można również powiedzieć, że jest to dobrowolnie podjęta przez strony próba rozwiązania konfliktu wynikłego z przestępstwa, dojścia do ugody między sprawcą a pokrzywdzonym w kwestii zadośćuczynienia, przy pośrednictwie bezstronnego mediatora.

Postępowanie mediacyjne – art. 3a § 1 u.p.n. W każdym stadium postępowania sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

§ 2. Instytucja lub osoba godna zaufania sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego przebiegu i wyników, które sąd rodzinny bierze pod uwagę, orzekając w sprawie nieletniego.

Zgodnie z treścią art. 3a § 1 u.p.n., sąd rodzinny może kierować sprawę do postępowania mediacyjnego w każdym stadium postępowania, a zatem zarówno w czasie postępowania przed sądem, jak i w toku postępowania wykonawczego, a o skierowaniu decydują wyłącznie względy celowości oraz wzgląd na dobro nieletniego.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich⁹ sprecyzowało zasady i tryb przeprowadzenia mediacji.

Zasady postępowania mediacyjnego

- **Dobrowolność** – nikt nie ma prawa przymuszać kogokolwiek do przystąpienia do procesu mediacji, stosować nacisku, manipulacji psychicznej dla przystąpienia do mediacji i uzyskania na nią zgody.
- **Poufność** – mediator przekazuje na zewnątrz tylko to, co zostanie uzgodnione i na co uzyska zgodę stron oraz informacje wymienione w § 17 ust. 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich.
- **Neutralność** – mediatorowi nie wolno narzucać żadnych rozwiązań, nawet wtedy, gdy wydają mu się one dla stron najlepsze, strony same wypracowują porozumienie.
- **Bezstronność** – mediator nie narzuca swojej opinii, nie preferuje żadnej ze stron, pomaga jedynie obu stronom w pełnym uczestniczeniu i osiągnięciu korzyści z mediacji. Obowiązkiem mediatora jest kontrolowanie tego, aby strony odnosiły się do siebie z szacunkiem, aby czuły się bezpiecznie. Mediator powinien mieć szczególny wzgląd na podatność stron na zranienie psychiczne. Dodatkowo nie może faworyzować żadnej ze stron.
- **Akceptowalność** – wyrażenie przez strony mediacji zgody na konkretnego mediatora oraz zgodę na reguły mediacji. Strony mają prawo do zmiany osoby mediatora, jeżeli mediator ich zdaniem nie spełnia warunków, np.: bezstronności. Mediator również ma prawo zrezygnować z prowadzenia mediacji.

⁹ Dz. U. Nr 56, poz. 591, z późn. zm.

5.1. Korzyści mediacji

Postępowanie mediacyjne ma na celu:

- doprowadzenie do ugody między sprawcą a pokrzywdzonym w celu zadośćuczynienia pokrzywdzonemu;
- mediacja powinna przynieść korzyść zarówno sprawcy, jak i ofierze (korzyść nie tylko w sferze materialnej, lecz również w sferze psychologicznej);
- w trakcie mediacji może, ale nie musi, dojść między stronami do pojednania; pojednanie jest procesem daleko idącym, zakładającym, że pokrzywdzony przebaczył sprawcy; proces ten jednak nie jest konieczny, aby uznać mediację za udaną.

Korzyści mediacji dla pokrzywdzonego

Osoba pokrzywdzona przestępstwem nie jest stroną w prowadzonym postępowaniu przed sądem, dlatego też może czuć się dodatkowo pokrzywdzona. Uczestnicząc w procesie mediacji, ma poczucie kontroli, co powoduje niwelowanie szoku wywołanego przestępstwem. W wyniku mediacji stan psychiczny pokrzywdzonego ulega poprawie, w konsekwencji jego stosunek do życia społecznego nabiera cech normalności. Mediacja przywraca mu poczucie godności.

Pokrzywdzony poznaje sprawcę i jego motywację do czynu. Uzyskuje odpowiedzi na wiele pytań związanych ze zdarzeniem: dlaczego stał się ofiarą? co było przyczyną postępowania sprawcy?

Pokrzywdzony bierze aktywny udział w mediacji, ma wpływ na rodzaj i wysokość zadośćuczynienia. Występuje u niego poczucie rekompensaty, a także satysfakcja, iż uświadomił sprawcy rozmiar szkód psychicznych i materialnych.

Korzyści mediacji dla nieletniego sprawcy

Mediacja jest bardzo ważnym elementem wychowawczym wywołującym bardziej daleko idące zmiany w osobowości nieletniego aniżeli np. stosowane w oparciu o treść art. 6 pkt 1, 2, 3 lub 5 u.p.n. środki wychowawcze.

W trakcie postępowania mediacyjnego nieletni zmieniają swój stosunek do sprawy i do pokrzywdzonego. Pokrzywdzony przestaje być osobą anonimową, do której nieletni miał obojętny stosunek. Staje się osobą rzeczywistą, która wskutek działań nieletniego doznała szkody i cierpienia. Słuchając relacji ofiary, lepiej rozumie krzywdę, którą jej wyrządził i zaczyna się czuć za to odpowiedzialny.

Korzyści mediacji dla wymiaru sprawiedliwości

Udana mediacja ułatwia i przyspiesza rozstrzyganie spraw nieletnich. Dobrze przeprowadzona mediacja zmniejsza też liczbę spraw o odszkodowania wpływających do wydziałów cywilnych po zakończeniu postępowań opiekuńczo-wychowawczych lub poprawczych.

5.2. Warunki kierowania spraw do mediacji

Zgodnie z treścią art. 3a § 1 u.p.n. sąd rodzinny może kierować sprawę do postępowania mediacyjnego w każdym stadium postępowania, a zatem zarówno w czasie postępowania przed sądem, jak i w toku postępowania wykonawczego, a o skierowaniu decydują wyłącznie względy celowości oraz wzgląd na dobro nieletniego.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich sprecyzowało zasady i tryb przeprowadzenia mediacji.

Do mediacji kieruje się w szczególności sprawy, **których istotne okoliczności nie budzą wątpliwości**. Jeśli nieletni utrzymuje, iż czynu się nie dopuścił, to mediacja nie może być przeprowadzona.

Mediacja nie może być przeprowadzona także wówczas, gdy stan psychiki nieletniego wskazuje na konieczność jego leczenia lub terapii.

Nie należy kierować do mediacji spraw związanych z przestępczością zorganizowaną, także takich, w których występuje wielość nieletnich i pokrzywdzonych, tzw. spraw wielowątkowych.

Wpływ na skierowanie spraw do mediacji powinna mieć także wartość szkody. Ugoda wypracowana w wyniku mediacji przez strony postępowania nie stanowi w świetle przepisów Kodeksu postępowania cywilnego tytułu egzekucyjnego.

Uczestnicy mediacji

Uczestnikami postępowania mediacyjnego są:

- nieletni;
- pokrzywdzony;
- rodzice lub opiekun nieletniego;
- rodzice lub opiekun pokrzywdzonego, zwani uczestnikami (jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni).

Skierowanie sprawy do mediacji jest decyzją procesową, powinno mieć zatem formę postanowienia. Do postępowania mediacyjnego ma prawo skierować sprawę tylko sąd rodzinny.

Dostęp mediatora do akt

Mediator może zapoznać się z informacjami zawartymi w aktach sprawy w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Nie udostępnia się jednak mediatorowi zawartych w aktach sprawy materiałów objętych tajemnicą państwową, służbową, materiałów dotyczących stanu zdrowia nieletniego, a także danych o jego karalności.

Przyjmuje się, iż przed rozpoczęciem mediacji należy mediatora poinformować o wszystkich znaczących faktach i okolicznościach w sprawie. Razem z postanowieniem o skierowaniu sprawy do mediacji można dostarczyć mediatorowi odpisy i kserokopie dokumentów, które po zakończeniu mediacji jest zobowiązany zwrócić. W każdym przypadku mediator może zapoznać się z niezbędnymi dokumentami w sekretariacie sądu w obecności kierownika sekretariatu, jeżeli otrzymane dane nie są dla niego wystarczające.

Mediator

W postępowaniu mediacyjnym mediator organizuje i koordynuje przebieg prowadzonego postępowania, ale nie występuje w nim jako gospodarz lecz jako bezstronny gość.

Mediator:

- jest osobą poszukującą źródła konfliktu;
- jest bezstronnym organizatorem;
- jest aktywnym słuchaczem;
- jest osobą sprawdzającą realność i wykonalność propozycji;
- zachęca do poszukiwania rozwiązań alternatywnych;
- poszerza źródła informacji;
- pomaga w zakończeniu sporu.

Sąd okręgowy prowadzi wykaz instytucji i osób godnych zaufania, uprawnionych do przeprowadzania postępowania mediacyjnego. Sąd może przekazać sprawę w celu przeprowa-

dzenia postępowania mediacyjnego instytucji, która została wpisana do wykazu sądu okręgowego, a zgodnie ze swoim statutem została powołana do wykonywania zadań w zakresie:

- 1) mediacji,
- 2) resocjalizacji,
- 3) poradnictwa wychowawczego i pomocy psychologicznej,
- 4) diagnozy psychologicznej,
- 5) profilaktyki przestępczości,
- 6) ochrony wolności i praw człowieka.

Instytucją uprawnioną do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego jest również rodzinny ośrodek diagnostyczno-konsultacyjny, który nie podlega wpisowi do wykazu sądu.

Mediatorem **nie może** być¹⁰:

- 1) czynny zawodowo:
 - a) sędzia, prokurator, asesor i aplikant sądowy lub prokuratorski oraz inna osoba zatrudniona w sądzie, prokuraturze, Policji lub w innej instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw,
 - b) adwokat i aplikant adwokacki, radca prawny i aplikant radcowski, notariusz, asesor i aplikant notarialny,
 - c) komornik, aplikant komorniczy i pracownik jego kancelarii,
 - d) funkcjonariusz i pracownik Służby Więziennej,
 - e) pracownik placówki opiekuńczo-wychowawczej, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego,
 - f) pracownik instytucji lub członek organizacji zajmujących się świadczeniem pomocy dla ofiar przestępstw lub działalnością na ich rzecz;
- 2) ławnik sądowy w czasie trwania kadencji oraz społeczny kurator sądowy;
- 3) osoba, która w sprawie nieletniego była świadkiem, wydała opinię, sporządziła wywiad środowiskowy lub prowadziła terapię nieletniego, a także osoba, co do której zachodzi okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jej bezstronności.

5.3. Dokumentowanie i czas trwania mediacji

W każdym stadium postępowania sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

Do postępowania mediacyjnego ma prawo skierować sprawę tylko sąd rodzinny. Skierowanie sprawy do mediacji jest decyzją procesową, powinno mieć zatem formę postanowienia.

¹⁰ § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich.

Etapy postępowania mediacyjnego

- Rozpoznanie sprawy przez sąd rodzinny i nieletnich.
- Podjęcie decyzji o skierowaniu sprawy w postępowaniu mediacyjnym.
- Wyrażenie zgody przez strony (nieletni oraz jego rodzice lub opiekunowie, pokrzywdzony, jeżeli jest nieletni jego rodzice lub opiekunowie).
- Zapoznanie się z materiałami przez osobę przeprowadzającą mediację.
- Rozpoczęcie procesu mediacji.
- Przekazanie sprawozdania z przeprowadzonej mediacji do sędziego.

Instytucja lub osoba godna zaufania sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego przebiegu i wyników, które sąd rodzinny bierze pod uwagę, orzekając w sprawie nieletniego.

Sprawozdanie powinno zawierać:

- 1) sygnaturę sprawy, nazwisko, imię i adres osoby godnej zaufania lub instytucji przeprowadzającej postępowanie mediacyjne,
- 2) informacje o liczbie, terminach i miejscach spotkań indywidualnych oraz wspólnych, a także wskazanie osób biorących w nich udział,
- 3) informację o wynikach postępowania mediacyjnego.

Sprawozdanie nie może ujawniać przebiegu spotkań ani też zawierać ocen zachowania uczestników w ich trakcie oraz treści ich oświadczeń, chyba że uczestnik wyraźnie wniesie o ujawnienie tych danych odnośnie jego osoby. W razie zawarcia ugody załącza się ją do sprawozdania.

Postępowanie mediacyjne zgodnie z § 9 ust. 1 rozporządzenia w sprawie postępowania mediacyjnego powinno być przeprowadzone w terminie sześciu tygodni od daty doręczenia osobie prowadzącej mediację postanowienia sądu o skierowaniu sprawy do mediacji. Postępowanie mediacyjne w wyjątkowych wypadkach, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo zawarcia ugody, sąd może przedłużyć termin jego prowadzenia na czas określony, nie dłuższy jednak niż 14 dni. Mediator ma obowiązek sporządzenia pisemnego sprawozdania z postępowania mediacyjnego nawet w przypadku gdy nie dojdzie do uzyskania porozumienia i wypracowania kompromisu.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2014 r. poz. 382).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. poz. 628, z późn. zm.).
- Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 56, poz. 591, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 79, poz. 692).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb (Dz. U. poz. 638).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. poz. 1102).
- Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich. (Dz. U. KGP Nr 11, poz. 64, z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 134 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 października 2012 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w policyjnej izbie dziecka (Dz. U. KGP poz. 59, z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 18 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 maja 2014 r. zmieniające zarządzenie w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich. (Dz. U. KGP poz. 41).

Literatura

- Bieńkowska E., Walczak-Żochowska A., *Postępowanie w sprawach nieletnich, komentarz*, Warszawa 2003.
- Górecki P., Stachowiak S., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wydanie 4, Oficyna 2007.

Kudrelek J., *Postępowania szczególne w procesie karnym. Postępowanie w sprawach nieletnich*, Szczytno 2009.

Kwiatkowska-Darul V., *Przesłuchanie dziecka*, Zakamycze 2001.

Pietrzyk W., *Wybrane aspekty postępowania wobec nieletnich*, Piła 2008.

Wybrane aspekty postępowania w sprawach o czyny karalne nieletnich, Biblioteka Doskonalenia Zawodowego KGP, nr 27/2003.